

MChJLAR UCHUN MUQOBIL MOLIYAVIY RESURLARNI JALB ETISHNING HUQUQIY MASALALARI-BIZNES-ANGELLAR INSTITUTEI YEVIROPA ITTIFOQI TAJRIBASI MISOLIDA

Muallif: **Dilfuza Miradxamova Soliddin qizi**

TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola mas'uliyati cheklangan jamiyatlar (MChJlar) faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlariga yuqori darajada tayanish bilan bog'liq tizimli muammolarni huquqiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. O'zbekiston amaliyotida MChJlarning aksariyati moliyaviy resurslarni bank kreditlari orqali jalb qilishi, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi va biznesni boshqarish bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligi natijasida bankrotlik holatlarining ko'payishiga olib kelmoqda. Ushbu jarayon nafaqat MChJlar, balki bank tizimi uchun ham jiddiy xavflarni yuzaga keltiradi.

Maqolada biznes-angellar instituti MChJlar uchun bank kreditlariga muqobil moliyalashtirish mexanizmi sifatida ko'rib chiqilib, uning huquqiy tabiati, shartnomaviy shakllari va iqtisodiy-ijtimoiy afzalliklari yoritiladi. Biznes-angellar tomonidan taqdim etiladigan "aqlli kapital" MChJlarni nafaqat moliyaviy resurslar, balki zarur bilim, tajriba va boshqaruv ko'nikmalari bilan ta'minlashi asoslanadi. Qiyosiy-huquqiy tahlil asosida Yevropa Ittifoqi davlatlarida banklar sonining nisbatan kamligi, biroq moliyalashtirish imkoniyatlarining kengligi moliya tizimining diversifikatsiyalashganligi bilan izohlanadi.

Maqola yakunida biznes-angellar institutini O'zbekiston qonunchiligida huquqiy jihatdan mustahkamlash zarurati asoslanib, MChJlar uchun muqobil moliyalashtirish tizimini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-huquqiy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: mas'uliyati cheklangan jamiyat, bank krediti, muqobil moliyalashtirish, biznes-angel, bankrotlik, investor huquqlari, korporativ huquq.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mas'uliyati cheklangan jamiyatlarning barqaror faoliyati moliyaviy resurslarga samarali kirish imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston Respublikasida MChJlar faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlari ustun mavqega ega bo'lib, amaliyotda deyarli barcha MChJlar kredit mablag'lari hisobiga faoliyat yuritadi. Biroq ushbu model ko'plab huquqiy va institutsional muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Xususan, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi pastligi, biznesni rejalashtirish va risklarni baholash bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligi, kredit mablag'laridan samarali foydalanish mexanizmlarining sustligi MChJlarning qisqa muddatda moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelishiga olib kelmoqda. Natijada bankrotlik holatlari ko'payib, bu jarayon nafaqat MChJlar, balki bank tizimi uchun ham jiddiy muammo hisoblanadi. Shu bois MChJlar uchun bank kreditlariga muqobil moliyaviy resurslarni jalb etishning huquqiy mexanizmlarini tadqiq etish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

1. O'zbekistonda MChJlarni bank kreditlari orqali moliyalashtirishning huquqiy va amaliy muammolari

O'zbekiston huquqiy tizimida MChJlar faoliyati fuqarolik va korporativ qonunchilik normalari asosida tartibga solinadi. Amaldagi normativ-huquqiy baza bank kreditlarini tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning asosiy instrumenti sifatida mustahkamlaydi. Biroq muqobil moliyalashtirish institutlarining huquqiy jihatdan yetarli darajada rivojlanmaganligi MChJlarni bank sektoriga yuqori darajada qaram qilib qo'ymoqda [2].

Amaliyotda ko'plab MChJlar kredit mablag'larini real iqtisodiy hisob-kitoblarga asoslanmagan holda jalb qiladi. Moliyaviy savodxonlikning pastligi va biznesni boshqarish tajribasining yetishmasligi kredit mablag'laridan samarasiz foydalanishga olib keladi. Natijada MChJlar kredit majburiyatlarini bajara olmay, bankrotlik holatiga tushib qoladi.

Bu esa banklar uchun qaytmas kreditlar ulushining oshishiga, kredit portfeli sifatining yomonlashuviga va moliya tizimi barqarorligining susayishiga sabab bo‘ladi.

Shu nuqtayi nazardan, bank kreditlariga asoslangan moliyalashtirish modeli uzoq muddatli istiqbolda MChJlar va bank tizimi uchun barqaror mexanizm sifatida baholab bo‘lmaydi.

2. Biznes-angellar instituti MChJlar uchun muqobil moliyalashtirish mexanizmi sifatida

Biznes-angellar instituti MChJlar uchun bank kreditlariga muqobil moliyalashtirish manbai sifatida alohida ahamiyatga ega. Biznes-angel — bu erta bosqichdagi MChJlarga o‘z shaxsiy mablag‘larini kirituvchi va evaziga jamiyat ustav kapitalida ulush yoki konvertatsiya qilinadigan qarz shaklida huquq oluvchi investor hisoblanadi .

Biznes-angellar moliyalashtirishi bank kreditlaridan tubdan farq qiladi. Bank kreditlari foiz va garov majburiyatlariga asoslangan bo‘lsa, biznes-angellar investitsiyalari “aqli kapital” sifatida baholanadi. Ya’ni biznes-angel MChJga nafaqat moliyaviy resurslar, balki zarur bilim, tajriba, boshqaruv ko‘nikmalari va professional aloqalarni ham olib kiradi. Bu holat MChJlarning bankrotlik xavfini kamaytiradi va ularning uzoq muddatli barqarorligini oshiradi.

Huquqiy jihatdan biznes-angel investitsiyalari ustav kapitaliga ulush kiritish, konvertatsiya qilinadigan qarz shartnomalari va ishtirokchilar kelishuvi orqali rasmiylashtiriladi .

3. Yevropa Ittifoqi tajribasida banklar soni va moliyalashtirish tizimining diversifikatsiyasi

Yevropa Ittifoqi davlatlarida banklar sonining nisbatan kamligi moliya bozorining rivojlanmaganligi bilan emas, balki moliyalashtirish tizimining diversifikatsiyalashganligi bilan izohlanadi. YI mamlakatlarida kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirish banklar zimmasiga to‘liq yuklatilmagan. Kapital bozorlar, biznes-angellar, venchur fondlar va

davlat-xususiy moliyalashtirish mexanizmlari bank kreditlariga muqobil sifatida faol ishlaydi [7; 9].

Natijada moliyaviy xavflar banklar va xususiy investorlar o'rtasida taqsimlanadi. Bu esa bank tizimining barqarorligini oshiradi va tadbirkorlik subyektlari uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4. O'zbekiston qonunchiligidagi huquqiy bo'shliqlar va ularni bartaraf etish masalalari

O'zbekiston qonunchiligida biznes-angellar instituti mustaqil huquqiy institut sifatida mustahkamlanmagan. Amaliyotda biznes-angel investitsiyalari ko'pincha nomlanmagan shartnomalar orqali rasmiylashtiriladi. Bu esa investor huquqlarining yetarli darajada kafolatlanmasligiga, korporativ nizolarning kuchayishiga va investitsiya xavflarining oshishiga olib keladi [3; 5].

Mazkur holat biznes-angellar institutini huquqiy jihatdan tartibga solish zaruratini keltirib chiqaradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, MChJlar uchun bank kreditlariga yuqori darajada tayanish modeli O'zbekiston sharoitida barqaror va samarali mexanizm sifatida baholanmaydi. Bankrotlik holatlarining ko'payishi MChJlar va bank tizimi manfaatlariga zid hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, biznes-angellar instituti MChJlar uchun muqobil moliyalashtirish manbai sifatida muhim huquqiy va iqtisodiy ahamiyatga ega.

Biznes-angellar institutini O'zbekiston qonunchiligida huquqiy jihatdan mustahkamlash MChJlarning moliyaviy barqarorligini oshirish, bank tizimi xavflarini kamaytirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- ☐ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023).
- ☐ O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
- ☐ “Mas’uliyati cheklangan va qo‘shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to‘g‘risida”gi Qonun.
- ☐ “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun.
- ☐ “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun.
- ☐ Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU).
- ☐ European Commission. *Capital Markets Union Action Plan*.
- ☐ European Commission. *Action Plan on Access to Finance for SMEs*.
- ☐ OECD. *Financing SMEs and Entrepreneurs*.
- ☐ OECD. *Venture Capital and Angel Investment Policies*.
- ☐ EBAN. *European Business Angel Market Statistics*.
- ☐ Armour J., Hansmann H., Kraakman R. *The Anatomy of Corporate Law*.
- ☐ Cumming D., Johan S. *Venture Capital and Private Equity Contracting*.
- ☐ Metrick A., Yasuda A. *Venture Capital and the Finance of Innovation*.
- ☐ Mason C., Harrison R. “Business Angel Investment Activity”, *Journal of Business Venturing*.